

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา ระดับการมีส่วนร่วม และปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวิชาการ ด้านนโยบาย ด้านสังคมและชุมชน และด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งประโยชน์ ด้านการศึกษาวิจัยและพัฒนาหลายประการ ซึ่งจะไปสู่การพัฒนาการจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการลุ่มน้ำที่มีความหลากหลายของประเทศที่เหมาะสม และสอดคล้องกับพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ถูกต้อง และมีความเชื่อถือจึงได้กำหนดประชากรเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสารจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งโดยการสำรวจ แบบสอบถาม สัมภาษณ์ จัดประชุมกลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และจัดประชุมวิพากษ์ มีกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มจากการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม การศึกษาเฉพาะกรณี และจากการประชุมกลุ่ม แล้วนำข้อมูลทั้งหมด ที่ได้นำเสนอในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาลุ่มน้ำวัง และกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกัน และประมวลข้อมูลทั้งหมดที่ได้จัดทำร่างยุทธศาสตร์จัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แล้วนำเสนอร่างยุทธศาสตร์ เพื่อจัดเวทีวิพากษ์ เพื่อให้ได้ยุทธศาสตร์จัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่สมบูรณ์ เชื่อถือได้ โดยนำเสนอข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็นคือ การวิเคราะห์กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา การวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วม ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งนำเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งเนื้อหาในการออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่และแต่ละหัวข้อแบ่งเป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา จากการศึกษากระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา โดยการสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยใน 7 ลุ่มน้ำสาขา และเวทีระดมความเห็นในภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา พบว่า การดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำมีรูปแบบใกล้เคียงกัน เพื่อเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานตามกิจกรรม คือ เพื่ออนุรักษ์รักษา พื้นฟู จัดเก็บ และแบ่งปันในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำสาขา จากการศึกษาสามารถแบ่งรูปแบบการดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวังออกเป็น 4 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการโดยรัฐ 2) การจัดการโดยหน่วยงานภาคเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) 3) การจัดการโดยชุมชน 4) การจัดการตามแนวทางการดำเนินงานของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

2. วิเคราะห์ศักยภาพความพร้อมและ ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการลุ่มน้ำวัง ศักยภาพความพร้อมและปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่าการจัดการลุ่มน้ำวังทั้ง 4 รูปแบบมีศักยภาพความพร้อมของการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านประกอบด้วย ความเข้มแข็งและวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของชุมชน การมีหน่วยงานกลางประสานเชื่อมโยงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำทั้งระบบ ศักยภาพและความพร้อมทางด้านทรัพยากรสนับสนุนของภาครัฐ และขณะเดียวกันก็มีปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านเช่นกัน อาทิ การจัดการแบบแยกส่วนของภาครัฐ การจัดการที่ขาดองค์ความรู้และการส่งเสริมองค์ความรู้ การจัดการของภาครัฐที่ขาดการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและการเข้าถึงสภาพปัญหาอย่างแท้จริง การจัดการของภาครัฐที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติ การจัดการของภาครัฐในลักษณะ Top - down การจัดการของภาครัฐขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ผู้นำชุมชนขาดวิสัยทัศน์ ความมุ่งมั่นและความเข้มแข็งในการดำเนินงาน

3. การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วม ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง

3.1 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนถึงระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน โดยเก็บข้อมูลจากคณะกรรมการอนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ประกอบด้วย คณะกรรมการลุ่มน้ำวัง คณะอนุกรรมการบริหารลุ่มน้ำวัง และวิชาการ คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำสาขา 7 สาขา ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 492 ตัวอย่าง ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวัง ใน 4 ประเด็นพบว่า พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีส่วนร่วม ในการจัดการลุ่มน้ำวัง โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังใน 4 ประเด็นเรียงลำดับดังนี้ อันดับ 1 คือการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน คิดเป็นร้อยละ 30.10 รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาค

ทรัพย์สิน วัสดุหรือแรงงานเพื่อ การจัดการลุ่มน้ำ คิดเป็นร้อยละ 20.70 การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา คิดเป็นร้อยละ 18.70 และน้อยที่สุดคือการมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ คิดเป็นร้อยละ 10.20

และการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ใน 4 ด้านประกอบด้วย ระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา ระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาคทรัพย์สิน วัสดุ หรือแรงงานในการจัดการลุ่มน้ำ ในภาพรวมพบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ลำดับคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่ อันดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย อันดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย และการมีส่วนร่วมที่มีระดับคะแนนต่ำสุดคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย โดยสรุปผลในแต่ละด้านดังนี้

- ระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา ลุ่มน้ำวัง ในภาพรวมพบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ลำดับคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่มีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นในเรื่องปัญหา และความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นในการค้นหาแนวทางพัฒนา และรูปแบบเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน และบริการที่ได้รับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ มีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นในการจัดการ และการตัดสินใจของชุมชนและกลุ่มเครือข่ายการทำงานที่เกี่ยวข้องต่าง

- ระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำสาขา ในภาพรวมพบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ลำดับคะแนนความต้องการในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่มีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการหรือสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้าน และมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบริการที่ได้รับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ มีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการหรือสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในระดับจังหวัด หรือลุ่มน้ำวัง

- ระดับการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการจัดการลุ่มน้ำ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ระดับ น้อย ลำดับคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูลุ่มน้ำ หรือป่าต้นน้ำ ที่ชุมชน เครือข่ายหน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูลุ่มน้ำ หรือป่าต้นน้ำที่ชุมชนจัดขึ้นตามหลักความเชื่อและตามหลักศาสนาในแต่ละพื้นที่ และบริการที่ได้รับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเฝ้าระวัง การดูแลและการสร้างมาตรการเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำการติดตามประเมินผล การถ่ายทอดความรู้ และนำเสนอข้อคิดเห็นด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์กับชุมชน การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

- ระดับการมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาคทรัพย์สิน วัสดุ หรือแรงงาน เพื่อการจัดการลุ่มน้ำในภาพรวม พบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ระดับน้อย ลำดับคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่การมีส่วนร่วมบริจาคทรัพย์สิน ให้กับการดำเนินกิจกรรม หรือ

โครงการเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำและการมีส่วนร่วมสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการเกี่ยวกับบริหารจัดการลุ่มน้ำ และบริการที่ได้รับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ การมีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาในการดำเนินด้านการจัดการลุ่มน้ำ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

สรุปผลการวิเคราะห์จากแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวัง ขณะเดียวกันผู้ที่ตอบแบบสอบถามที่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังมีระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่น้อย ถึงน้อยมาก ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังการจัดการลุ่มน้ำวังนั้นมีปัญหา อุปสรรคอะไร ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง และแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และลุ่มน้ำสาขาทั้ง 7 สาขา สรุปได้ 7 ประเด็นคือประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการน้ำอย่างเป็นองค์รวม ประชาชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำขาดความรู้สึกร่วมในความเป็นเจ้าของ และขาดความรักความหวงแหนในทรัพยากรของท้องถิ่น การดำเนินโครงการพัฒนา/แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของภาครัฐมีความซ้ำซ้อน ข้อมูลสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนไม่ถูกนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนา การจัดการในส่วนราชการที่ถูกจำกัด การรับรู้และเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนที่แตกต่างกัน และความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในเขตลุ่มน้ำ

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ ผู้นำ ภาคประชาชน ภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ และรูปแบบและโครงสร้างการจัดการ

แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1. แนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และเวทีระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้สรุปแนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม 11 ประเด็นคือ การมองภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นองค์รวม (ดิน น้ำ ป่า) การสร้างเครือข่ายการจัดการน้ำในภาคประชาชนที่เข้มแข็ง การปรับกระบวนการราชการที่มีความล่าช้าให้ทันท่วงที การเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของร่วม โดยสามารถบริหารจัดการ และใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติได้ตามครรลองวิถีชีวิต ภายใต้หลักแห่ง “ธรรมนูญชุมชน” การสร้างเสริมปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ ในด้านจิตใจ การจัดการของภาครัฐควรเป็นในลักษณะ Down-Top การส่งเสริม การเรียนรู้ในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างรู้คุณค่า(จิตสำนึกร่วมและจิตอาสา) ฐานข้อมูลกลางทางด้านทรัพยากรน้ำ รวมถึงด้านทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน การบูรณาการ การดำเนินงานหรือโครงการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาค

ประชาชนในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ที่สะท้อนถึงปัญหาและแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริงได้

2. ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน จากการวิเคราะห์บริบทและกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา ระดับการมีส่วนร่วม และปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ นำไปสู่การนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูปแบบ Model การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน **KHOMKHWAN Model** โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย

K = Knowledge Management Dimensions

สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ

H = Human Resource Development and Leadership Motive Building

สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน

O = Organizing for Collaborative Management

จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมเนียมชุมชน

M = Management for Creative Practice

การจัดการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงาน ในรูปแบบต่าง ๆ

K = Knowledge Sharing from Operational Experiences

จัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกัน

H = Homeland Natural Resource Awareness

พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกรักการเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน

W = Wisdom Integrated Locally and Modernly

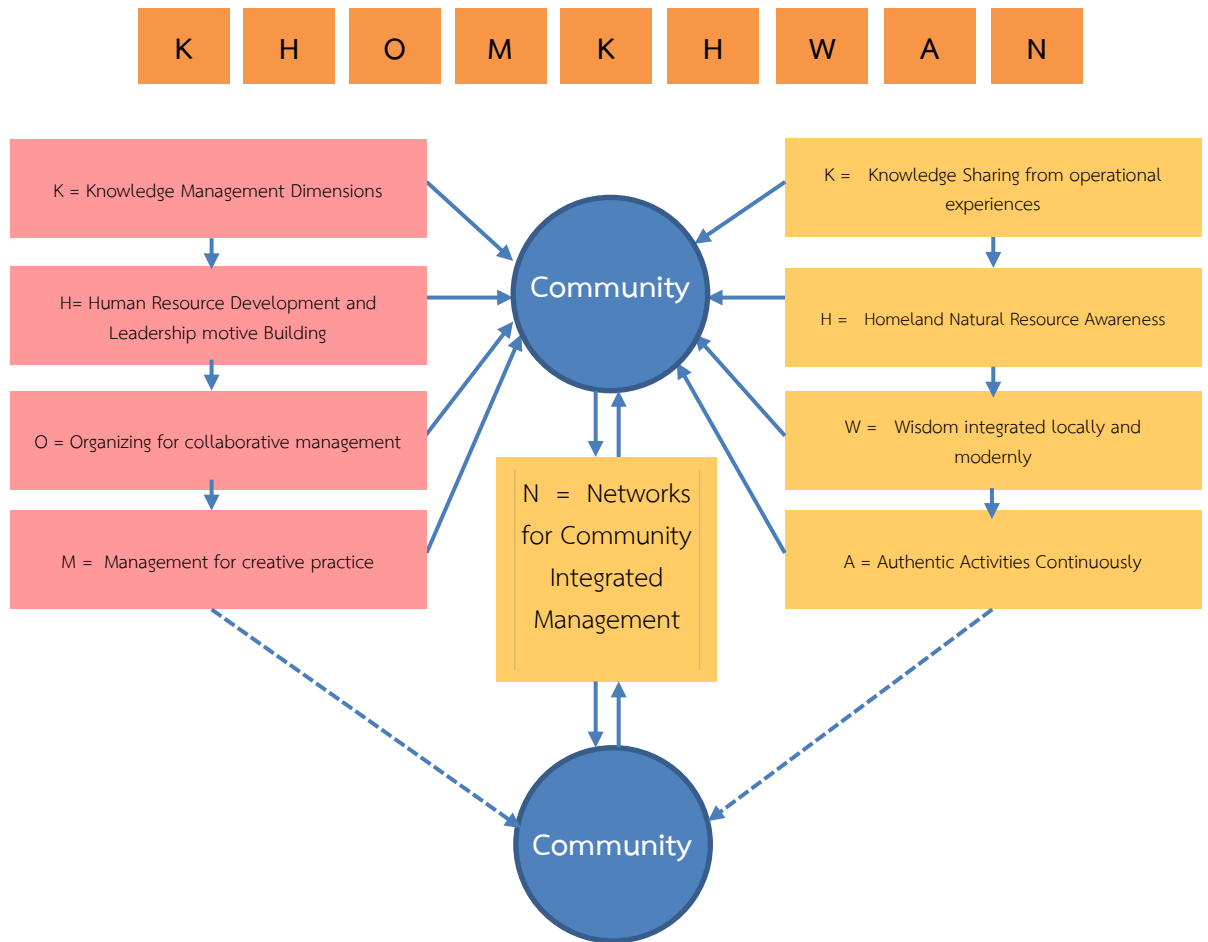
การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิด

A = Authentic Activities Continuously

กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดิน สื่อสาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง

N = Networks for Community Integrated Management

สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน



ภาพที่ 6.1 การนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูป KHOMKHWAN Model

อภิปรายผล

การวิจัยยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการวิจัยเพื่อหายุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำสาขา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศได้ ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้มีข้อค้นพบ และนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูป KHOMKHWAN Model และอภิปรายผลได้ดังนี้

1) สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ (K = Knowledge Management Dimensions) ในการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนสิ่งที่มีความสำคัญอันดับแรกคือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับสมาชิกในชุมชนในองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนา เริ่มตั้งแต่องค์ความรู้ศาสตร์ของพระราชา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ในเชิงนโยบาย องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ของชุมชนกับลุ่มน้ำ การอยู่ร่วมกันและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลุ่มน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสำคัญและจำเป็นในการจัดการลุ่มน้ำ องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำ

การพัฒนาแบบสมดุลยั่งยืน องค์ความรู้เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำ และนำความรู้ที่ได้ดังกล่าวเผยแพร่ สื่อสารผ่านสื่อ และการจัด กิจกรรมให้ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการส่งเสริม และการสื่อสารที่ชัดเจน เหมาะสม ไปสู่คนในทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ควบคู่กับการถ่ายทอดแนวคิด กระบวนการ เทคนิควิธีการ หรือตัวอย่างและต้นแบบต่าง ๆ ของการจัดการในทุก ๆ ด้าน ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถึงนี้ เรียกได้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” สอดคล้องกับฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) ได้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Wisdom Knowledge) หรือบ้างเรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ไว้หมายถึง สติและ ปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ ชี้แนะว่าการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมกลืนอยู่กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง กับป่าเขา กับน้ำ กับ ปลา กับฟ้า กับนก กับดิน กับหญ้า สัตว์ป่า พืช แมลงหรือธรรมชาติรอบตัวนั้นอย่างไร หรือ เช่นเดียวกับ

ยศ สันตสมบัติ (2544) ที่ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หมายถึง ระบบความคิดและวิธีการแก้ปัญหาของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน การประกอบอาชีพ ด้าน การทำอาหาร ด้านการรักษาโรค หรือแม้แต่ในด้านการอนุรักษ์ หรือใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการสังเกต การทดลอง ลองผิดลองถูกหลายๆ ครั้ง และแก้ไข ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยหรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อเกิดเป็นการสั่งสมประสบการณ์ และความรู้ แล้วสรุปเป็นบทเรียน ภายใต้กรอบความคิด ความเชื่อของบุคคลในสังคม ดังนั้นภูมิ ปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม เปรียบเสมือนความรู้ชุดหนึ่งที่บอกแนวปฏิบัติ และเหตุผลซึ่งเป็นกระบวนการความคิด กระบวนการตัดสินใจด้วยตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดย อาศัยการเรียนรู้สั่งสมเป็นระยะเวลายาวนาน การเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นจึงเป็นมิติเดียวกันกับการ ดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กันในชุมชนและกับสังคมภายนอกที่มีผลกระทบ โดยเป็นการแสดงออกถึง ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งในการ จัดการความรู้ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้กล่าวว่า ในชีวิต จริงของคนเรามักจะใช้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรไปพร้อม ๆ กับเรื่องอื่นในชีวิตประจำวัน อัน เป็นเงื่อนไขสำคัญ

ในการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านที่ไม่สามารถแยกออก จากกันได้ ส่งผลให้การสร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ จึงมีความจำเป็นอย่าง มากต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือการจัดการลุ่มน้ำที่สมบูรณ์ สอดคล้องข้อมูล ประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำจาง วันที่ 28 กรกฎาคม 2558 นายจันงค์ จันท์จอม ผู้ใหญ่บ้านสามขา กล่าวว่า การ ทำงานจะต้องสร้างความรู้ให้ชาวบ้าน มีความเข้าใจ ทุกวันนี้ผมให้พระราชดำริของในหลวงยึดไว้ ไม่ ว่าเรื่องป่า เรื่องน้ำ การจัดการ การสร้างคน ที่จะมาทดแทนเราในวันข้างหน้า ก่อนเราจะสร้างอะไร ต่าง ๆ ต้องเริ่มสร้างจากเด็ก มันเชื่อกันได้หมด เราสามารถให้ความรู้แก่เด็กได้ เรื่องน้ำ เรื่องป่า สิ่ง ไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ สิ่งไหนควรอนุรักษ์ไว้ที่จะสืบทอดในวันข้างหน้า ทุกวันนี้สังคมหลุดตัวนี้ ไป โดยเฉพาะประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ที่มี ที่ไปที่มา สำนิกรักบ้านเกิดแทบไม่มี เพราะทุกคนส่วน ใหญ่จบก็หายหมด เหลือแต่ผู้สูงอายุ ผมว่าเรื่องลุ่มน้ำสามารถเข้าสู่มิติชุมชนได้ ให้ชาวบ้านได้เข้าใจ และรู้ถึงผลประโยชน์ว่าเค้าทำแล้วเขาได้อะไร ถ้าทำแล้วน้ำดี น้ำสะอาด เวลากินก็ปลอดภัย แต่ทุก วันนี้ตัวใครตัวมัน เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือข้อมูลที่จะสะท้อนกลับให้กับชาวบ้าน ถึงผลที่เกิดขึ้น ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เราต้องพยายามคืนให้ชาวบ้าน และประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำต๋อย วันที่ 17

กรกฎาคม 2558 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลลวแก้ว กล่าวว่า เครื่องมือที่จำเป็นและสำคัญที่สุดของการจัดการลุ่มน้ำน้ำวังแบบมีส่วนร่วมคือ คือการสร้างความรู้ความเข้าใจ เพราะการที่จะให้ชุมชนเข้าใจในองค์ความรู้ใหม่ที่มีความซับซ้อน และทำความเข้าใจกับองค์ความรู้ดั้งเดิมที่บางอย่างต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด จะต้องอาศัยกระบวนการที่เป็นระบบและต่อเนื่อง จะต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เขาเข้าใจที่ถูกต้องมันก็จะนำไปสู่การร่วมทำกิจกรรมด้วยกันได้ เพราะในส่วนของทางกิจกรรมมันไม่ใช่แค่สร้างความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ แต่เรื่องการบริหารจัดการก็ต้องให้เขาด้วย

2) สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน (H = Human Resource Development and Leadership Motive Building) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมคือผู้นำ ผู้นำซึ่งมีนัยยะสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนต่อการให้ความเคารพ เชื่อมั่น และยอมรับในทางความคิด ผู้นำจะต้องเป็นผู้จุดประกายทางความคิด เป็นนักคิด นักจัดการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการทำงาน เน้นการบูรณาการในการทำงานทั้งในเชิงพื้นที่ กลุ่มและเครือข่ายการทำงาน และกิจกรรมในการทำงาน ผู้นำต้องมีความรู้ความสามารถและเข้าใจบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง จริงใจในการทำงาน มีความต่อเนื่อง สร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชน และเป็นต้นแบบที่ดีให้กับคนในชุมชน ดังนั้นกระบวนการสร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อนจึงมีความจำเป็นต่อการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในมิติของการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) ภายใต้แนวคิดแนวคิดทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ซึ่งผลของการสร้างผู้นำจะทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ กำลังใจ ส่งผลให้งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี อันเป็นหนึ่งในแนวคิดทฤษฎีหลักที่ช่วยทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของศิวพร ไชยพุด (2555) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพบว่า ในขั้นการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการ เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนัก หล่อหลอมแนวคิด และสร้างอุดมการณ์ เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยการใช้เวทีประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องข้อมูล ประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำจาง วันที่ 28 กรกฎาคม 2558 รองนายกแม่เกาะ กล่าวว่า สิ่งที่ชุมชนขาด คือ ขาดนักคิดและขาดนักจัดการ เพราะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้นำในการขับเคลื่อนที่เป็นที่ยอมรับ เข้าใจปัญหาเป็นนักคิดนักจัดการถึงจะนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้

3) จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมนูญชุมชน (O = Organizing for collaborative management) ในการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นจะต้องกำหนดโครงสร้างการจัดการร่วมกัน มีกระบวนการร่วมกันในการกำหนดกฎ กติกาและธรรมนูญชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการจัดการร่วมกันในชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นหนึ่งในกระบวนการมี

ส่วนร่วมในการกำหนดสิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายใต้การคิด การกำหนด การยอมรับ และการปฏิบัติตามของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในมิติของการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้แนวคิดทฤษฎีการใช้วิธีและระบบบริหาร โดยนับเป็นวิธีหนึ่งที่ยั่งยืน เพราะเป็นการใช้กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่ทั้งนี้ ผลของความร่วมมือยังไม่ปรากฏระบบที่ดีที่สุดและเหมาะสมในด้านการจัดการ เหตุด้วยธรรมชาติของคนจะทำงานด้วยความรัก ความสมัครใจ และความตระหนักเห็นในความสำคัญ และเช่นเดียวกัน หากการจัดการไม่มีการควบคุมให้เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นด้วยกฎหมาย หรือระเบียบข้อตกลง กติกาใด ๆ ผลที่ปรากฏก็ไม่อาจบรรลุได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเป็นอีกหนึ่งในแนวคิดทฤษฎีหลัก ที่จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น สอดคล้องกับเวทีประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มน้ำแม่ต้า วันที่ 14 กรกฎาคม 2558 กล่าวว่า กระบวนการจัดการลุ่มน้ำลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นความสำเร็จไม่ได้เริ่มต้นที่ภาครัฐแต่จะเริ่มต้นที่ชุมชนและทุกอย่างต้องถูกจัดการอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการของชุมชน เริ่มจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และที่สำคัญมีความตั้งใจและขณะดำเนินการอยู่ต้องมีความโปร่งใสมันถึงจะเกิดความน่าเชื่อถือและการทำตรงนี้ต้องทำทั้งระบบเพราะพูดถึงลุ่มน้ำมันไม่ใช่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่เป็นการมองในทุกมิติ จะต้องใช้วิธีการทำธรรมนูญชุมชน เพื่อที่จะสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งกระบวนการตรงนี้นั้นต้องไม่ใช่คนใดคนหนึ่งมาทำมันต้องเอาคนทั้งชุมชนในพื้นที่มาร่วมกันทำ พอทำเสร็จมันต้องมาหาแนวทางร่วมกัน ซึ่งแนวทางร่วมกันตรงนี้ซึ่งต้องได้มาจากทุกส่วน พอเราประชาคมเรียบร้อยแล้วก็ไปประกาศใช้ สิ่งที่จะได้ต่อไปคือสิ่งที่สำคัญที่สุดคือเรื่องของการสื่อสารเข้าไปกับชุมชนให้เขาเข้าใจ เพราะฉะนั้นพอเริ่มมีกฎอะไรที่ชัดเจนแล้ว ปัญหาที่มีอยู่ซึ่งเรามองว่าจะเริ่มแก้ไขอย่างไร ต้องทำให้ชุมชนเข้าใจก็คือต้องเริ่มต้นดึงเอาภาพในอดีตมาให้เขาเห็นว่าในอดีตตั้งใจให้เขารู้สึกอยากแก้ปัญหาพร้อมตามกฎ ตามธรรมนูญที่ตั้งมา ปัญหาคือทุกวันนี้เขาตั้งธรรมนูญออกมาประกาศใช้ บางพื้นที่ด้าน บางที่ก็ไม่ยอมรับ บางคนก็จะแหกกฎ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ต้องทำก็คือดึงภาพในอดีตให้เขาเห็นว่าอดีตมันเป็นแบบนี้แล้วเอาปัญหาความเดือดร้อนที่นำมาสู่การแก้ปัญหาพร้อมกัน ซึ่งการแก้ปัญหาสิ่งที่ต้องทำคือต้องลบความเชื่อดั้งเดิมของคนในชุมชนในเรื่องผิด ๆ ออกไป ในเรื่องของการดูแลป่า การจัดการเราต้องลบความคิดนี้ไป เช่น บอกว่าถ้าไม่เผาป่าแล้วเขาไม่ได้ผักหวาน ซึ่งตรงนี้เราจะต้องลบความเชื่อดั้งเดิมและขณะเดียวกันก็ต้องทำอย่างต่อเนื่องแล้วก็ขยายพื้นที่เพราะว่าเราทำพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไม่ได้เพราะมันจะกระทบพื้นที่ต้องขับเคลื่อนด้วยผู้นำต้องเชื่อมโยงกัน และสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ ผศ.ประสงค์ แสงแก้ว นายกสมาคมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง “ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน หรือแบบบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนนั้นอยู่ที่การให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่ภาคประชาชนได้ตระหนักรู้ และได้มีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ และพร้อมที่จะลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยตัวเอง”

4) การจัดการแบบสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงาน ในรูปแบบต่าง ๆ (M = Management for creative practice) ในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องมีการค้นหารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนร่วมกัน โดยอาศัยการทดลองปฏิบัติ หรือการดำเนินงาน เพื่อหาจุดดุลยภาพของรูปแบบการจัดการที่มีความ

เหมาะสม เป็นลำดับขั้นตอน และก่อให้เกิดการบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ รวมถึงก่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ในการจัดการ โดยชุมชนจะต้องกำหนดทิศทางทางการพัฒนาร่วมกันที่มีการครอบคลุมการพัฒนาชุมชนในทุกมิติผ่านการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมในการรูปแบบการจัดทำแผนแม่บทในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเริ่มจาก 1) การวางกรอบในการจัดทำแผนที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การมองภาพอนาคตของชุมชนร่วมกัน การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ในทุกกระดับ และการกำหนดขั้นตอนในการทำแผนร่วมกัน และแผนที่ได้จะต้องเป็นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจากคนในชุมชน เป็นแผนที่สะท้อนถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และเป็นแผนที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกมิติของชุมชน และเป็นแผนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกัน 2) การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการถ่ายทอดแผนผ่านการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน ผ่านกระบวนการทำกิจกรรมร่วมกัน การจัดการภายใต้ธรรมนูญชุมชนร่วมกัน 3) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกัน ในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน รวมทั้งการใช้ประโยชน์ ผลกระทบทั้งเชิงบวก และเชิงลบที่มีผลต่อชุมชนซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน ผ่านการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร ช่วยกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม เพื่อที่จะนำกลยุทธ์เหล่านั้นไปประยุกต์ปฏิบัติ และควบคุมประเมินผลการดำเนินงานได้ และสอดคล้องกับแนวความคิดด้านการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนโดยการพัฒนาชุมชนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความคิดริเริ่มจากชุมชน ภายใต้หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี 6 ประการ คือ 1) การช่วยตัวเอง (Self Help) 2) การให้ประชาชนมีส่วนร่วม 3) การใช้ประชาธิปไตยเป็นแนวทางดำเนินงาน 4) การใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น 5) การทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 6) การติดตามและประเมินผลงาน สอดคล้องกับ งานศึกษาวิจัยของปราโมทย์ ไม้กล้าด (2557) ที่ได้มีการศึกษาและได้นำเสนอบทความวิชาการโดยได้กล่าวถึงสถานการณ์และสภาพปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยที่ปรากฏในปัจจุบัน พร้อมทั้งเสนอทางออกของการแก้ไขปัญหาในเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 2) การกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติให้ชัดเจน ประกอบด้วยหลักและวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ 3) การจัดทำแผนแม่บท (แผนหลัก) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับลุ่มน้ำ อันเป็นแผนหลักซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์และวิธีการที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกับการจัดการทรัพยากรน้ำทุกประเภทอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กันในแต่ละลุ่มน้ำหรือระหว่างลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของทุก ๆ สิ่งในสังคม และเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งคน สัตว์ พืชและอื่น ๆ 4) การกำหนดมาตรการจัดการน้ำให้สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิสังคม 5) การปรับปรุงกลไกองค์กรจัดการน้ำระดับชาติและท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ในการทำงานและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นเอกภาพ และ 6) การสร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของน้ำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนทั่วไปในทุกลุ่มน้ำตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพรู้คุณค่า สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิกรพรหมกิ่งแก้ว “ปัญหาการจัดการน้ำวังควรจะมีท้องถิ่นทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ท้องถิ่นจังหวัดควรจะเป็น

ผู้นำ ว่ามีหน่วยงานอะไร ท้องถิ่นอะไร ต้นน้ำ ปลายน้ำ สุดเขต จังหวัดว่ามีอะไร แล้วก็มานั่งคุยกัน ทำแผนร่วมกัน จริง ๆ แล้วต้องมีข้อมูลพื้นฐาน ว่าแต่ละท้องถิ่นที่ปล่อยน้ำลงแม่น้ำวัง มันเป็นน้ำเสียระดับไหน เราต้องมีข้อมูลเพราะตอนนี้เราไม่มีข้อมูลเลยว่า ตั้งแต่ต้นน้ำ ถึงปลายน้ำในเขตเทศบาลในแม่น้ำวัง ว่าแต่ละท้องถิ่นควรที่จะเอาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ถ้าเราได้แบบนี้มันจะง่ายต่อการวางแผน แต่เราไม่มีข้อมูลเบื้องต้น ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำวัง ต้องมานั่งคุยกันแล้วก็ขอให้เขาเตรียมข้อมูลเบื้องต้นว่าในแต่ละท้องถิ่นของตัวเองมีระดับน้ำเสีย เขาลงพื้นที่เท่าใด แล้วค่อยมานั่งคุยกับองค์กรทั้งหลาย ถ้าเขามีข้อมูลแล้วเขาจะรู้ เขาจะกำหนดทิศทางของเขาเอง พวกนี้เขาทำด้าน NGO มาเพราะฉะนั้นเขาไม่มีข้อมูลไม่มีใครคิดจะทำ เทศบาลก็ทำไม่ได้ ไปก้าวก่ายเขาไม่ได้ ที่ญี่ปุ่นเกิดปัญหาน้ำเน่าทะเลสาบอิวา เขาสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มันเริ่มจากท้องถิ่น พอท้องถิ่นได้ข้อมูลแล้วประชาชนเมื่อนำเสนอต่อประชาชนแล้ว ประชาชนถึงรู้ว่าแท้จริงคืออะไร”

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์

ผศ.ดร.แสงสรรค์ ภูมิสถาน ภาควิชาบัณฑิตการ

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 14 มิถุนายน 2559 กล่าวว่า “การบริหารจัดการลุ่มน้ำวัง ความจริงแล้วต้องค้นหาก่อนว่าปัญหาหลัก ๆ คืออะไร เช่น การให้คนมีส่วนร่วมมีปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญคือปัจจัยสี่ คนบริเวณนี้มีปัจจัยสี่พร้อมรียัง อาชีพที่ควรจะมีการส่งเสริมได้ หรือมีทางเลือกอื่นได้หรือเปล่า มีการกำหนดมาตรการจัดการจากภาครัฐถ้าประชาชนไม่เห็นด้วยก็ไม่เกิดการยอมรับในมาตรการนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามมองอีกมุมหนึ่ง บางพื้นที่มีการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ไม่ชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้ว ท่านจะอย่างไรในฐานะที่ท่านสามารถใช้กฎหมายตรงนี้ หลักนิติศาสตร์กับหลักของกฎหมายจะสอดคล้องกันได้อย่างไรนี่เป็นประเด็นปัญหาที่เราต้องหาคำตอบให้ได้ก่อน ก่อนที่จะกำหนดยุทธศาสตร์หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายสุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ หัวหน้าฝ่ายการจัดการ

สวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ

วันที่ 20 มิถุนายน 2559 กล่าวว่า “การพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในเขตลุ่มแม่น้ำวัง โดยการศึกษาค้นคว้าสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่เกี่ยวข้อง และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาโดยใช้กรอบแนวความคิดของชุมชนการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขในการลดปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำและสภาพแวดล้อมของชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน โดยให้คำนึงถึงสิทธิของชุมชนที่มีความเสมอภาคเป็นหลัก รวมทั้งการร่างนโยบายกำหนดกิจกรรม หรือแผนงานโครงการ เพื่อบรรเทาหรือจัดปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำและทรัพยากรด้านสิ่งแวดล้อมที่สนองความต้องการของชุมชนและการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม และที่สำคัญที่สุดจะต้องมีการร่วมดำเนินการติดตาม ประเมินผล และมีการประชาสัมพันธ์เรื่องราวข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำวังในด้านต่าง ๆ ให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้เรื่องราวการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามโครงการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”

5) การจัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกัน (K = Knowledge Sharing from operational experiences) ในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมและรับรู้ข้อมูล ผลที่จะ

เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และสำคัญที่สุดคือการใช้ประโยชน์และได้รับคุณค่าที่เกิดขึ้นร่วมกัน

ดังนั้น การให้ข้อมูลและความรู้ที่สะท้อนถึงคุณค่าที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นในการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มจากการจัดการความรู้ในรอบแรก โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับสมาชิกในชุมชนในองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ตั้งแต่ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำ และนำความรู้ที่ได้ดังกล่าวเผยแพร่ สื่อสารผ่านสื่อ และการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกันก็นำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกัน จัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาและการจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานร่วมกัน ผลักดันแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ จัดกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม ติดตามประเมินผล จัดเก็บข้อมูลสถิติประโยชน์ที่ได้รับทั้งในเชิงปริมาณที่สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลข และเชิงคุณภาพที่มีลักษณะของการได้ประโยชน์ในเชิงคุณค่า และนำข้อมูลดังกล่าวถ่ายทอดและเผยแพร่ให้กับสมาชิก อย่างต่อเนื่องซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนได้เห็นประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน จากที่ได้ลงมือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ เกษม วัฒนชัย (2544) และวิจารณ์ พานิช (2548) ที่แบ่งลักษณะของความรู้ออกเป็นระดับที่แตกต่างกัน เช่น รู้อะไรบ้าง เป็นการอธิบายถึง สิ่งที่รู้ แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้แก่ 1) ระดับที่หนึ่ง คือ รู้ว่าคืออะไร เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วน ๆ เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาตรีมาใหม่ๆ เมื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้งาน ก็อาจจะใช้ได้ผลหรือใช้ไม่ได้ผล 2) ระดับที่สอง คือ รู้วิธีการ เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงบริบท เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาตรีและมีประสบการณ์การทำงานผ่านมาระยะหนึ่ง ก็จะมีความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท 3) ระดับที่สาม คือ รู้เหตุผล เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมความรู้นั้น ๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง 4) ระดับที่สี่ คือ ใส่ใจกับเหตุผล เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็แรงขับเคลื่อนมาจากภายในจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ และ 5) รู้ได้อย่างไร เป็นการอธิบายถึง การเกิดขึ้น หรือการได้มาของความรู้ นั้น ๆ ซึ่งการจัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกันนี้ นับเป็นการจัดการความรู้ ในความรู้ระดับที่ 4 และ 5 เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ที่มีการอธิบายเหตุและปัจจัยอย่างชัดเจน เป็นที่เชื่อถือและก่อให้เกิดการยอมรับ การปฏิบัติร่วมกัน พร้อมทั้งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ ขวัญภา สุขคร และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษา และถอดบทเรียนการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การสร้างคุณค่า (การใช้ประโยชน์) ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้โครงการภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ประจำปีงบประมาณ 2555 ทั้ง 4 จังหวัด 8 พื้นที่ โดยพบว่า ทั้ง 8 พื้นที่มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองที่มีโครงการสร้างที่ชัดเจน การดำเนินงานเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จากทุกภาคส่วนในชุมชน ก่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่ผลสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกัน ผลสำเร็จในการดำเนินงานที่เห็น

รูปธรรมนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ความรู้สึก การเป็นเจ้าของร่วมใน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของตน โดยจุดเริ่มต้นความคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนเกิดจาก ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตามแบบดั้งเดิมที่เคยดำเนินมา และก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว และปัจจัยความสำเร็จประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้ชุมชน ได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในเชิงบทเรียนและคุณค่าที่ได้รับ ต่อการปรับตัวต่อปัจจัยต่าง ๆ ที่ เข้ามากระทบระหว่างการดำเนินงาน คือ ธรรมชาติได้รับการฟื้นฟู ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึงเป็นธรรม การจัดการสามารถดำเนินไปได้บนความสมดุลระหว่างระบบ นิเวศธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์ตามวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างสัมพันธ์กันอันเป็นการ บรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับเวทีประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำ แม่ต้า วันที่ 14 กรกฎาคม 2558 กล่าวว่าการจัดการความรู้ การถ่ายทอดความรู้ในทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึก ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับฐานข้อมูลชุมชน กิจกรรมอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำให้รู้จักตัวเอง แต่สิ่งที่ไม่ประสบความสำเร็จคือ ส่วนใหญ่กิจกรรมที่ทำครั้งเดียว จบ ขาดการต่อเนื่อง และไม่มีกระบวนการที่ถอดความรู้จากสิ่งที่ทำ ดังนั้นถ้าจะให้กระบวนการ จัดการแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ มันจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มันต้องมีข้อมูลคืน กลับ ข้อมูลคืนกลับคืออะไรบ้าง เช่น เรื่องของถ้าเราพูดถึงป่าชุมชน พูดถึงสิ่งที่เป็นการเชื่อดั้งเดิมที่ เราจะให้เขาทำเราต้องทำให้จนเขาเห็น พอเขาเห็นต้องเอาข้อมูลเหล่านั้นกลับมารายงานให้เขาเห็น ความสำคัญว่าถ้าเราดูแลป่าเท่านี้ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและในเชิงสภาพแวดล้อมอะไรต่าง ๆ ที่ได้ขึ้นมา เขาเอาข้อมูลมาจากไหน เช่น เศรษฐกิจเหมือนที่เขาบอกว่าพอไม่เผาป่าคนที่เขาไปเก็บของในป่า คน นี้เก็บเห็ดขายได้ก็บาท คนนี้เก็บมดแดงได้ก็บาท แล้วเขาก็เปรียบเทียบข้อมูลแล้วมันทำให้เห็นว่ามัน ได้ขนาดนี้เลยหรือ ได้เงินตั้งหลายหมื่นแค่เอาเห็ดมาขาย แค่นั้นนั้นมาขาย นี่เขาเรียกว่าข้อมูลคืนกลับ ตามหลักความสำเร็จที่ทำ ทำให้เขาเห็นว่ามันดี แทนที่เขาจะว่าปล่อยให้คนพวกนี้ทำไปคนเดียวแต่ จุดเริ่มต้นบางครั้งมันไม่สามารถทำทั้งระบบได้ จะทำตั้งแต่จุดเล็ก ๆ ขึ้นไปแล้วค่อย ๆ ขยาย ๆ ไป เรื่อย ๆ แล้วก็สร้างกำลังใจ สร้างกิจกรรม ป้อนข้อมูลย้อนกลับ ทำความเข้าใจเรื่อย ๆ และ ขณะเดียวกันสร้างข้อมูลย้อนกลับไม่พอมันต้องทำคู่ขนานกับการที่จะสร้างการยอมรับจากภายนอก ด้วยเหมือนที่ตรงนี้ว่า คือมันจะมีพวกป่าชุมชนว่าเขาอยากเป็น บางครั้งการทำของชุมชนเหมือนคน บ้าทำ แต่เมื่อไหร่มันมีการยอมรับภายนอกแล้วมันมีข้อมูลการันตีเค้าก็สามารถเอาข้อมูลนี้ไปยื่นกลับ มันก็จะกลายเป็น 2 อันที่คืนกลับเข้าไปในชุมชนแล้วให้ชุมชนเห็นความสำคัญแล้วมันก็จะเริ่มเห็น ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น เห็นประโยชน์ในทุก ๆ เรื่องในสิ่งที่ทำร่วมกันเหมือนที่คนเขาบอกว่า ไปวัดแล้วเห็นปลาที่ไม่เคยเห็นมานานแล้วเห็นแล้วมันก็รู้สึกมีความสุข มันเริ่มมีความรู้สึกหวงแหน ใครมาเก็บ ใครจะมาฆ่าเอาปลาไป ก็จะเริ่มหวงแหน ใครจะมาเอาเห็ดไป มันก็จะเริ่มหวง พอเขาเริ่ม หวงมันก็จะทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น มันก็จะวนระบบเดิมเข้ามา แต่ขณะเดียวกันในการทำทั้งหมดสิ่ง ที่เขาต้องการเขาก็ยังอยากให้ภาครัฐมาเสริมและสนับสนุนในการที่จะร่วมทำภาคีต่าง ๆ ให้มัน สอดคล้องและไม่ขัดต่อเรื่องอื่น ๆ ที่มันเป็นกฎหมายสังคมโดยภาพรวมแล้วก็อยากให้ภาครัฐอาจจะมีใน ส่วนของการสนับสนุนบ้างในการเริ่มต้นในการขับเคลื่อน ไม่ใช่จะต้องเองประมาณเป็นหลักแต่ก็ ควรจะมีบ้างแล้วก็อาจจะให้ภาครัฐเข้ามาเสริมในด้านแก้ไขมาตรการส่งเสริมอาชีพถ้าจะเปลี่ยน

พฤติกรรมเขาจากเรื่องนี้เป็นเรื่องนี้ เช่น เขาเผาถ่านถ้ำรัฐไม่ให้เผาก็ต้องส่งเสริมอาชีพอื่นให้เขา แต่ปัญหาทั้งหมดนี้ถ้าจะทำให้สำเร็จควรจะต้องวิเคราะห์รวมเลยว่าปัญหาจริง ๆ คืออะไร แล้วจะต้องทำอะไร การแก้ปัญหาต้องเป็นไปทั้งระบบ อันนี้คือระบบชุมชนที่ต้องทำแต่ระบบของภาครัฐเองที่จะต้องทำ อย่างเช่นระบบน้ำหรืออะไรที่ใหญ่ ๆ ที่มันเป็นเรื่องใหญ่ ระบบโครงสร้างต่าง ๆ รัฐเองก็ต้องให้การสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนเขาได้ทำอะไรไปแล้วมันสามารถเชื่อมกันได้ นี่คือรูปแบบหรือแนวทางที่เป็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมในชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายวัลลภ ทองอ่อน หัวหน้าศูนย์ภูมิสารสนเทศเพื่อพัฒนาท้องถิ่น กำแพงเพชร เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2559 “การแสวงหาวิธีการ แสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ของชุมชนในการแก้ปัญหา และเมื่อความรู้ของชุมชนถูกใช้ในการแก้ปัญหา ชุมชนก็จะเกิดชุดความรู้ใหม่เกิดขึ้นเสมอ ชุมชนที่มีความรู้ใหม่เกิดขึ้นและถูกใช้ในการแก้ไขปัญหของชุมชนจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการกับปัญหาชุมชน” ผศ.ประสงค์ แสงแก้ว นายกสมาคมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง กล่าวว่า “การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึก ในเรื่องคุณค่าของกลุ่มน้ำให้แก่ภาคประชาชนอย่างกว้างขวาง และกระจายลงสู่ทุกพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาและการจัดทำฐานข้อมูลเชิงวิชาการด้านการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาในเชิงกายภาพ เช่นการขาดแคลนน้ำ น้ำเสีย พื้นที่ป่าต้นน้ำที่ถูกทำลาย เพื่อการนำเสนอประชาสัมพันธ์สู่สาธารณชน และเป็นข้อมูลเชิงลึกในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาด้วย”

6) พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้ถึงการเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน (H = Homeland Natural Resource Awareness) พัฒนาสมรรถนะและเตรียมความพร้อมของสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในกรอบคิดและหลักของการจัดการลุ่มน้ำร่วมกัน อันจะก่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามได้โดยง่าย ซึ่งกระบวนการประกอบด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกจิตสำนึก สร้างความรู้ถึงการเป็นเจ้าของร่วมในการดูแลและจัดการ อันจะเป็นแรงขับที่ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งในเชิงปฏิบัติ โดยชุมชนต้องมีความพยายามในการสร้างและตอกย้ำความรู้สึกของความรัก ความหวงแหน และการเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และการชี้ให้เห็นถึงผลดีผลเสียของปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงการเปรียบเทียบระหว่างภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในอดีตและภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ทั้งต่อตนเอง และต่อลูกหลานในอนาคต อาทิ ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านการอุปโภคบริโภค เพื่อเป็นแรงกระตุ้น และแรงจูงใจ ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การอนุรักษ์ ดูแล และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ไปจนถึงระดับของการมีความรับผิดชอบร่วมในปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จร่วมกัน

สอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2556) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านการจัดการน้ำในแต่ละพื้นที่ โดยพบว่า ปัจจัยสำคัญในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำในลุ่มน้ำสาขาแม่แตงที่สำคัญคือ ความเข้มแข็งของชุมชน การให้ความร่วมมือในการจัดการน้ำของคนในชุมชน แกนนำชุมชนที่เข้มแข็งและเสียสละเพื่อส่วนรวม การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านการจัดการน้ำที่ชัดเจนโดยใช้ระบบการเชื่อมประสานกันระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการน้ำร่วมกัน เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมและบูรณาการที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นางสาวเพ็ญภัค รัตนคำฟู นายกเทศมนตรีตำบลเกาะคา “กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำงานอย่างไรให้เกิดการทำงานในเชิงระบบมากขึ้น เรานั่นเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึก การสร้างการอยู่ร่วมของคนในชุมชนในการช่วยกันเข้ามาดูแล เรามองว่าสิ่งที่อำเภอเกาะคาทำและได้ผลเรื่องของการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในการเข้ามาดูแล ทำให้คุณภาพของแม่น้ำวังของเกาะคาอยู่ในเกณฑ์ที่มีความสะอาด ปลอดภัย เป็นแหล่งผลิตน้ำประปาของเกาะคา ถ้าเทียบดูคุณภาพจากแม่น้ำวังในเมืองอาจจะดูน่าเสีย แต่เกาะคาไม่มีปัญหาเรื่องของน้ำเสีย เรื่องของปลาตาย เราตรวจคุณภาพและชุมชนช่วยกันดูแล ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ แล้วชุมชนช่วยกันดูแลแม่น้ำ จากเดิมเมื่อปี 2549 เราเคยมีปัญหาเรื่องน้ำเสีย พอเราใช้ระบบของสังคมเข้ามาดูแลช่วยกันดูแลตรวจสอบเรื่องของคุณภาพน้ำ ปรากฏว่าคุณภาพน้ำของเกาะคาไม่มีปัญหา ที่นี่เป็นแหล่งผลิตน้ำดื่มของหลายอำเภอ เรามองว่าการที่แม่น้ำวังที่เกาะคาเป็นแหล่งผลิตน้ำดื่มได้แสดงว่าคุณภาพน้ำที่นี่สะอาดปลอดภัย และมีการวัดปริมาณออกซิเจนที่ละลายอยู่ใน ของน้ำที่นี้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานตลอด แม้กระทั่งในช่วงที่ในเมืองช่วยก่อนมีปัญหาเรื่องปลาตาย เราก็หวังว่าน้ำของเรามีปัญหาพอไปตรวจสอบปรากฏว่าปกติ ปัจจัยหลักของเกาะคาเราใช้กระบวนการ ในเรื่องของการสร้างจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นว่าปัญหาน้ำไม่ใช่เป็นปัญหาของท้องถิ่น ไม่ใช่ปัญหาของราชการ แต่เป็นปัญหาของทุกคนในสังคมที่จะต้องร่วมกัน เพราะว่าน้ำแหล่งที่ทุกคนใช้หมด เพราะฉะนั้นทุกคนใช้น้ำร่วมกัน ทุกคนต้องช่วยกันดูแล” นายสุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ หัวหน้าการจัดการสวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ วันที่ 20 มิถุนายน 2559 กล่าวว่า “การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของลุ่มน้ำ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนในชุมชนลุ่มน้ำวังตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รู้คุณค่า ด้วยการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ความรู้ให้เข้าใจถึงการบริหารจัดการน้ำแบบที่เข้าใจง่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงศักยภาพและสภาพปัญหาน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง”

7) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิด (W=Wisdom Integrated Locally and Modernly) ในการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการบูรณาการองค์ความรู้ในการจัดการให้ตรงกับความต้องการและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับฐานความรู้และชุดความรู้เดิมของชุมชน คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาบูรณาการกับชุดความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นวิทยาการสมัยใหม่ อาทิ เทคโนโลยี แนวคิด รูปแบบในการจัดการ ก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ โดยชุมชนบริหารจัดการภายใต้ระบบองค์ความรู้เดิม คือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ที่ได้รับการยอมรับและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งรูปแบบของธรรมเนียมปฏิบัติ (ความเชื่อ ค่านิยม) อาทิ การใช้ระบบอาวุโส ในบทบาทเครื่องมือของการบริหารคน การใช้ระบบความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ในบทบาทเครื่องมือของการควบคุมแนวทางปฏิบัติของคนให้กระทำหรือไม่กระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น และในรูปแบบของเครื่องมือ ความรู้ และวิธีการจัดการกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ โดยผนวกภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ให้

สามารถทำงานควบคู่กับ เทคนิคหรือวิทยาการสมัยใหม่ เกิดเป็น “องค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่” เพื่อให้การใช้งานมีความเหมาะสมและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทปัจจุบันและอนาคตที่มีความเข้มข้นรุนแรงขึ้นทั้งบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมถึงบริบททางธรรมชาติของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิดประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

สอดคล้องกับแนวคิดการบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในแง่ที่กล่าวถึงนิยามของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยระบุว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินี้ เป็นเรื่องที่ได้รับความสะดวกเป็นอย่างมาก เนื่องจากในปัจจุบันแม้ว่าวิทยาการและเทคโนโลยีของมนุษย์จะก้าวหน้าไปมาก แต่เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ต้องการปรากฏว่าทรัพยากรเริ่มขาดแคลน ประสบปัญหาการถูกทำลายและเสื่อมโทรมลง อันเนื่องมาจากความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัดและการใช้เทคโนโลยีโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ ที่ตามมา เมื่อประสบปัญหาซึ่งเทคโนโลยีในปัจจุบันไม่สามารถควบคุม หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องแสวงหาเทคนิควิธี หรือแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหา และจัดการ ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ ทั้งในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎเกณฑ์ และวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกัน รวมถึงสอดคล้องกับ งานศึกษาวิจัยของ ณชพงศ จันจุฬา (2552) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสาบบุรี กรณีศึกษา การจัดการน้ำแบบรัฐและชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส พบว่าชุมชนกาเยาะมาตี มีการจัดการน้ำผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมานานกว่า 50 ปี โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการองค์ความรู้ในการจัดการน้ำ ควบคู่กับองค์ความรู้สมัยใหม่ในการจัดระบบการลงทุน การก่อสร้าง การจัดสรรผลประโยชน์ และการบำรุงดูแลรักษาฝายทดน้ำ จึงสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ โดยปราศจากความขัดแย้งใด ๆ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายธฤชณู ฉัตรกมลวรกิจ หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลหนองตอง กล่าวว่า “กระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำวัง โดยเฉพาะลุ่มน้ำในภาคเหนือถือว่ามันมีต้นทุนที่แตกต่างกัน เพราะเรามีระบบแก้มืองแก่ฝาย เป็นตัวสอดรับในเรื่องการแก้ไขปัญหาในระยะยาว เพราะเราใช้บริบทของชุมชนในตัวแก้มืองฝายโดยเฉพาะในเรื่องของกระบวนการ การตอบสนองต่อวิธีการทำงานแก้มืองปัญหาลุ่มน้ำ กลุ่มนี้จะต้องเรียกหัวหมู่ คือ แก้มืองแก่ฝาย จะเป็นบทบาทสำคัญ จะต้องไปริ้วเรื่องแก้มืองแก่ฝายในเชิงสังคมวิทยาก็ได้ ในเชิงทรัพยากรธรรมชาติก็ได้ ดูว่าบทบาทหน้าที่ของเขาคืออะไร นอกจากบทบาทหน้าที่แล้วมีส่วนสำคัญยังไง มีการผลักดันยังไงให้การแก้มือง ระบบการใช้น้ำในชุมชนได้รับการตอบสนอง เพราะว่าคนทุกคนต้องมีการเชื่อฟังแก้มืองแก่ฝาย เพราะมีการเก็บค่าธรรมเนียมเรื่องการแบ่งภารกิจ ความรับผิดชอบ แตกต่างกันไป ก็ต้องเป็นคนที่มีบารมีอยู่ในชุมชนอย่างนั้นเองก็เป็นส่วนหนึ่งของกลไกสำคัญที่มีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ในภาพรวมภาครัฐพยายามคุยกับชุมชน คุยกับคนลุ่มน้ำแบบเป็นแบบคุยแบบ Bottom Up มากขึ้น พยายามที่จะดึง

กลุ่มของผู้ใช้น้ำเป็นหลักมาช่วยกันแก้ไขปัญหา เพราะในปี 2554 ที่ผ่านมา เราจะเห็นน้ำท่วมหนักในประเทศ เท่าที่เคยเห็นมา เราได้บทเรียน เราได้กรอบวิธีการแก้ไขปัญหา เราระดมทรัพยากร ระดมกำลังมากมาย จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมไปถึงวงจรรูปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วไม่สำเร็จเพราะอะไร ส่วนหนึ่งมาจากคน หรือจาก กลไกต่าง ๆ” สัมภาษณ์ นายสุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ หัวหน้าฝ่ายการจัดการสวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ วันที่ 20 มิถุนายน 2559 กล่าวว่า “การบริหารจัดการลุ่มน้ำวัง เราต้องมีการบริหารจัดการโดยมีวิธีคิด และดำเนินงานหลาย ๆ ด้าน เป็นระบบผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งการบูรณาการการทำงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ให้เป็นองค์รวม ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ และครบวงจร โดยเฉพาะน้ำ ดิน และทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและธรรมชาติสร้างขึ้นโดยให้เกิดประโยชน์ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนส่วนใหญ่หรือชุมชนในลุ่มแม่น้ำวังได้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและได้รับประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนที่สุด นี่ก็คือวิธีการหนึ่งในการบริหารจัดการลุ่มน้ำวังที่เรียกว่าการบริหารจัดการต้นน้ำแบบบูรณาการ”

8) กิจกรรมที่หลากหลายและมีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดิน สื่อสาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง (A = Authentic Activities Continuously) กรอบคิดและกระบวนการที่สำคัญในการหล่อหลอมและต่อยอดทางความคิด ในด้านการอนุรักษ์ของคนในชุมชน เกิดจากการสื่อสารผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีหลากหลาย และต่อเนื่อง และมีฐานความเชื่อของคนในชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันและควบคุม โดยชุมชนจะต้องยึดโยงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับประเพณีความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดิน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน จัดกิจกรรมในรูปแบบ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชน กิจกรรมเชิงสัมพันธ์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน เพื่อเชื่อมสายสัมพันธ์ที่ตีระหว่างคนในชุมชนผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนในการสื่อสาร การทำงาน/การจัดงานร่วมกันในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องนั้น จะเป็นเสมือนเครื่องมือในการหล่อหลอม และสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นว่า ปัญหาและความต้องการของชุมชนมีอะไร ชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องอะไร สิ่งที่ชุมชนต้องดูแลรักษาสืบทอดร่วมกันมีอะไร และประโยชน์ คุณค่าที่ชุมชนได้รับร่วมกันมีอะไร เมื่อสมาชิกในชุมชนรู้จักตัวเองและชุมชนเป็นอย่างดี ก็จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ของชุมชน อย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ ประวิทย์ เรืองจรัส (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำงาว อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่าชุมชนลุ่มน้ำงาว มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันแนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นควรอาศัยระบบเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์กันภายในชุมชนเดียวกัน ให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาภายในท้องถิ่น ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อป่า มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นระบบและถ่ายทอดต่อเนื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังชุมชนใกล้เคียง ได้อย่างผสมกลมกลืน ชุมชนในลุ่มน้ำงาว มีการเคารพระเบียบที่ร่วมกันตั้งขึ้น ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดย กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากร

กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในฐานะของทรัพยากร ใน 3 มิติ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน หรือระบบเครือข่ายเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งในระดับนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในหน่วยย่อยของชุมชน จะมีความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นกันมากในหมู่เครือข่ายเดียวกัน 2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตและสอดคล้องกับธรรมชาติ และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษต่อมนุษย์ เพราะว่ามีมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยคุ้มครองได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการดำรงรักษาสถานะแห่งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นจากความค้ำจุนของตนเอง และถ่ายทอดไปสู่คนหลัง ๆ ต่อมา ด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด และการกระทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ วิธีที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ที่ได้ปฏิบัติกันมากก็คือ อาศัยพิธีกรรมเป็นการบันทึกความรู้ และความทรงจำที่จะถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังต่อไป สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นางสาวเพ็ญภาค รัตนคำฟู นายกเทศมนตรีตำบลเกาะคา “ในการจัดการลุ่มน้ำจะต้องมีกิจกรรมที่หลากหลายต่อเนื่อง เช่นอำเภอเกาะคาจะมีทีมของเทศบาลไปทำงานร่วมกับเครือข่ายลุ่มน้ำ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำอยู่แล้ว ในส่วนของเทศบาลเองเราก็ใช้กระบวนการของเราเอง ใช้ในเรื่องของภาคประชาสังคมเข้ามาแล้วก็มีกลุ่มที่เรียกว่ากลุ่มนักสืบสายน้ำที่เข้ามาดูแลตรวจสอบคุณภาพน้ำที่ไหลผ่านเกาะคาในเขตพื้นที่ของเรา คือการตรวจวัดออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (Dissolved Oxygen : DO) คือการวัดค่าคุณภาพของน้ำ ว่าเป็นไงบ้าง ตรงตามมาตรฐานหรือเปล่าหรือต่ำกว่ามาตรฐานหรือเปล่า แล้วก็จะมีการเข้ามาเป็นกลุ่มของนักสืบสายน้ำ เข้ามาในเรื่องของการวัดคุณภาพสายน้ำ เข้ามาดูแลในเรื่องของการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนในการดูแลลุ่มน้ำ แล้วก็จะมีการกิจกรรมในเรื่องของโครงการคืนชีวิตสู่สายน้ำ ให้ทุกหมู่บ้านเข้าไปช่วยกันดูแลแม่น้ำของตัวเอง แล้วพอสิ้นปีประมาณเดือน กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน ก็จะมีโครงการสืบชะตาแทนคุณแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นโครงการที่เชิญชวนประชาชนมาร่วมทำกิจกรรมสืบชะตาขอขมาแม่น้ำ มีพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ที่เคยได้ยินกันมา ประชาชนก็จะสร้างสัจจะร่วมกัน ที่จะช่วยกันดูแลแม่น้ำ แล้วก็มีการเสวนาในการดูแลต้นน้ำ ปลายน้ำมาเสวนาที่เกาะคา ในเรื่องของการดูแลจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ สืบชะตาเอาชุมชนเข้ามา เชิญเครือข่ายลุ่มน้ำวัง โครงการสืบชะตาลุ่มน้ำวังจะเป็นการจัดร่วมกับกรมทรัพยากรน้ำ จัดพื้นที่เกาะคาซึ่งเป็นพื้นที่กลางน้ำ แล้วก็เชิญกลุ่มแกนน้ำลุ่มน้ำที่ทำเรื่องของตนน้ำ ปลายน้ำ เข้ามาร่วมเวทีเสวนาว่าคนลำปางจะช่วยกันทำอย่างไร เพื่อให้เกิดการดูแลลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ”

9) สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

(N = Networks for Community Integrated Management) ในการจัดการลุ่มน้ำให้ประสบความสำเร็จจะต้องมีกระบวนการสร้างเครือข่ายในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ระดับประเทศและเชื่อมโยงกับเครือข่ายลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำสาขาในทุกพื้นที่ เน้นการทำงานในรูปแบบประชารัฐ ใช้ชุมชนเป็นฐานในพัฒนา สร้างชุมชนต้นแบบการมีส่วนร่วม ขยายเครือข่ายในวงกว้างของการมีส่วนร่วมไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความใกล้เคียงหรือเชื่อมโยงกันในฐานะผู้ใช้

ทรัพยากร ผู้รับผลกระทบและผลประโยชน์ร่วมกัน และเชื่อมโยงเครือข่ายในการทำงานในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบและเป็นแรงผลักดัน ในการพัฒนาพื้นที่ที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเพื่อเป็นการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานระหว่างกัน รวมถึงการขยายเครือข่ายภาคประชาชน ท้องถิ่น ไปสู่ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อเป็นฐานเครือข่ายที่เข้มแข็งที่สามารถสร้างอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และความร่วมมือในการจัดการอันนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง และการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งมีพลัง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในแง่ของการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) ซึ่งเป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นกิจกรรมที่ประชาชน ชุมชน ได้ตระหนักถึงการเป็นผู้พัฒนา มากกว่าการเป็นเพียงผู้ถูกพัฒนา เพื่อให้ประชาชน ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ทั้งการตัดสินใจในการพัฒนา การดำเนินการและการประเมินผลประโยชน์ที่ได้รับ ประชาชนจึงมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของในการพัฒนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนา สอดคล้องกับเวทีประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำวังล่าง วันที่ 20 กรกฎาคม 2558 กล่าวว่า “กลุ่มประชาชนต้องสร้างให้เขาเป็นวิถีชีวิต ต้องให้เขารัก มีความผูกพันในสิ่งเหล่านี้ ต้องสร้างให้มีจิตสำนึกในภาพรวม สร้างการบริหารจัดการ โดยภาคประชาชนมีการแบ่งกลุ่มการบริหารจัดการ มีวิธีการ มีระเบียบของเขา สร้างกลุ่มการบริหารจัดการโดยมีคณะกรรมการผู้ที่เกี่ยวข้องหรือประชาชนที่มีส่วนเข้ามาเป็นสมาชิกนั้นแล้วก็จะเข้ามาคุยกันว่า จะบริหารกันอย่างไร มีการจัดสรร บริหาร รวมถึงดูแลด้วย กลุ่มที่มีในเรื่องของการดูแลด้วย เช่น ทำฝายแม้ว ฝายชะลอน้ำในป่า ดูแลป่าไม่ให้ตัด ไม่ได้ดูในเรื่องการแบ่งน้ำอย่างเดียว มีในเรื่องการส่งเสริมและการป้องกันด้วยถ้าทำตรงนี้ได้วันข้างหน้าจะไม่แล้งเท่าไร การแบ่งพื้นที่เฉพาะตำบลวังหมันพื้นที่เป็นโซนครอบคลุมแบ่งได้ 6-7 กลุ่ม แบ่งโซนตามขอบเขตภาพรวมการใช้ประโยชน์ยึดในเรื่องของการใช้ประโยชน์เป็นหลัก อย่างสมมติว่าหมู่ที่ 1 ก็จะมีในเรื่องการบริหารจัดการของอ่างเก็บน้ำห้วยดงทิง โซนพื้นที่ที่ใช้ก็จะมีคณะกรรมการ มีสมาชิกทุกคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มก็จะมีวิธีการว่าจะแบ่งปันกันยังไง บริหารยังไง ดูแลป่าต้นน้ำยังไง พัฒนายังไง แล้วควรจะทำในช่วงไหนถ้าทำแบบนี้ก็จะช่วยได้ ถ้าไม่ทำแบบนี้ น้ำก็จะไม่มี และจะมีการทำในลักษณะของเครือข่ายประธานเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้น มีเครือข่ายในระดับตำบล และระดับอำเภอเข้ามาดูอีกชั้นหนึ่ง มีการประสานร่วมกับทางลุ่มน้ำ ประชาชนจะเป็นเครือข่ายย่อยเข้าไปในส่วนของกลุ่มน้ำ คือลุ่มน้ำวัง คือส่วนภาพใหญ่ของกลุ่มน้ำก็จะมีทรัพยากรน้ำเป็นแม่ข่ายในการขับเคลื่อนแล้วเขาก็จะมีคณะกรรมการลุ่มน้ำด้วย ทรัพยากรน้ำนี้เป็นเหมือนงานธุรการ วิชาการ แต่เราต้องมาส่งเสริมกลุ่มย่อยให้มีความรู้ความเข้าใจก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ กิจกรรมที่ดำเนินการในกลุ่มที่กล่าวถึงอย่างเช่น การใช้ประโยชน์ ก็จะมีคณะกรรมการแบ่งปันจัดสรร มีการออกระเบียบกฎเกณฑ์การบริหารว่าจะแบ่งกันยังไง ใครจะเอาไปกี่วัน ต้องตกลงกันเอง ใครขโมยมีโทษยังไง นี่เป็นเรื่องของการใช้ ในเรื่องของการดูแลก็มีคณะกรรมการเข้ามาดูแลด้วยและในส่วนของประชาชนก็อาจจะไปทำในเรื่องของการดูในภาคใหญ่ คือในเรื่องของป่า เรื่องของต้นน้ำ เรื่องของการพัฒนา เรื่องของการดูแล ทำความสะอาดก็ต้องช่วยกัน การทำแบบนี้มีข้อดีคือไม่ต้องใช้เงิน ผศ.ดร.แสงสรรค์ ภูมิสถาน ภาควิชาวนันทนาการ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 14 มิถุนายน 2559 “การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณต้นน้ำได้อย่างถูกต้อง เราต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก เราจะทำ

อย่างไรให้คนที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำได้มีส่วนร่วมกับการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งการจัดการอย่างมีส่วนร่วมจะต้องมีทางออกให้กับคนในพื้นที่ว่าปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยมีทางออกอย่างไรบ้าง อย่างเช่น ภาครัฐต้องมีการส่งเสริมการทำเกษตรที่ถูกต้อง ต้องหาทางออกและมาตรการการใช้ประโยชน์ และการจัดการที่ดินบริเวณต้นน้ำ ซึ่งตรงนี้อาจมองได้หลายแง่ ทั้งปัญหาเรื่องปากท้อง และการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ต้นน้ำ เรายอมให้มีการใช้ประโยชน์แบบนี้ได้อย่างไร มีที่มาที่ไปอย่างไร ภาครัฐมีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาดังนี้หรือไม่ และประชาชนพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้มากน้อยเพียงใด มีการบังคับใช้กฎหมายและมีมาตรการ การบริหารจัดการที่ดินที่เหมาะสม ซึ่งจะต้องมีการวิจัยต่อไปว่าพื้นที่ที่เป็นอยู่และมาตรการที่เป็นอยู่มีความสอดคล้องและสอดคล้องกับการหรือไม่”

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในเชิงนโยบาย และการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 การวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนจะสำเร็จได้นั้นการภาครัฐและประชาชนจะต้องต้องปรับบทบาท วิธีคิด กระบวนการ และวิธีการใหม่ในการดำเนินงาน โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ที่มีความแตกต่างทั้งด้านบริบท ศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ ทั้งภาครัฐและประชาชนควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ วิธีคิด กระบวนการ และวิธีการใหม่ในการดำเนินงาน โดย ภาครัฐปรับบทบาทให้อยู่ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ อาทิ งบประมาณ องค์ความรู้สมัยใหม่ (การถ่ายทอด/ส่งเสริมองค์ความรู้/เครื่องมือ/เทคโนโลยี/นวัตกรรม) การเป็นหน่วยกลางประสานเครือข่ายระหว่างชุมชน หรือองค์กรสนับสนุนอื่น ๆ และ ในขณะที่ภาคประชาชน/ชุมชน (ผู้ใช้น้ำ) มีบทบาทในการจัดการโดยตรงทั้งในด้านรูปแบบการใช้ประโยชน์ การจัดสรรประโยชน์ การดูแลรักษา อันสอดคล้องกับธรรมชาติของพื้นที่ และวิถีชีวิตของชุมชน ไปจนถึงการต่อยอดทางองค์ความรู้หรือนวัตกรรมต่าง ๆ ไปสู่การพัฒนาและเผยแพร่แก่ชุมชนอื่น ๆ เพื่อปรับใช้ หรือแก่ภาครัฐในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาต่อเนื่องเป็นวัฏจักร

1.2 การจัดการของภาครัฐต้องมีการปรับปรุงทั้งระบบ ทั้งรูปแบบ กระบวนการ และโครงสร้างการดำเนินงานโดยเน้นการบูรณาการเชื่อมโยงเป็นหลักแนวทางสำคัญ กล่าวคือ ในการดำเนินงานเพื่อการจัดการทรัพยากรของภาครัฐนั้น ควรมีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนและด้วยองค์ความรู้ที่ถูกต้อง โดยการกำหนดและวางแผนร่วมกันในทุก ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการดำเนินงานในเชิงบูรณาการทั้งข้อมูล โครงการ งบประมาณ บุคลากรและวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือในการดำเนินงานในโครงการนั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินงานเกิดความซ้ำซ้อน และสิ้นเปลืองงบประมาณไปโดยปราศจากการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด อีกทั้งต้องเป็นการวางแผนหรือการกำหนดแนวทางการจัดการในระยะยาวเพื่อให้การดำเนินงานต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมาย

2. ข้อเสนอการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ

2.1 เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ การนำแนวทางดังกล่าวไปใช้จะต้องดำเนินงานผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการที่จะกำหนดทิศทาง กลยุทธ์ รวมทั้งแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม สอดคล้อง

2.2 เมื่อได้แผนยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมาแล้ว ควรมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอีกครั้ง เพื่อถ่ายทอดแผนลงสู่การปฏิบัติ โดยระบุผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงาน และมีการติดตามผลการดำเนินงานรายไตรมาส และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสรุปผลการดำเนินงานในภาพรวม เพื่อให้สามารถประเมินสถานการณ์การดำเนินการ ภายใต้แผนฯ แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3 ในระหว่างปีของการดำเนินงานตามแผนฯ ควรมีหน่วยงานกลางซึ่งทำหน้าที่ประสานงาน และดำเนินการจัดประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบทุกฝ่ายทุกโครงการ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของการดำเนินงาน และเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในการศึกษาเชิงลึกในมิติของการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หากมีผู้สนใจที่จะศึกษากรอบแนวทางในการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น ๆ ย่อมเกิดประโยชน์สามารถเชื่อมโยงและสะท้อนภาพการพัฒนาและการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำในภาพรวมของประเทศได้

3.2 งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาในมิติของการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หากมีผู้สนใจที่จะศึกษาในกรอบ แนวทางอื่น ๆ